

TÜRKÇEYİ ANA DİLİ VE YABANCI DİL OLARAK KONUŞANLARIN REDDETME SÖZ EDİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI*

Araştırma Makalesi

Hatice Dilek ÇAĞ**

Geliş Tarihi: 12.08.2025 | **Kabul Tarihi:** 12.10.2025 | **Yayın Tarihi:** 25.12.2025

Özet: Bir dili yabancı dil olarak öğrenenler dil yeterlik seviyeleri ne olursa olsun edimsel hatalar yapabilmekte, dilin yerinde ve uygun kullanılması konusunda birtakım zorluklar yaşamaktadırlar. Dil öğrencilerinin söz edimlerini ana dili konuşurlarından hangi noktalarda farklı kullandıklarını belirlemek, yabancı dil sınıflarında edimsel yetinin etkili bir şekilde geliştirilmesi için oldukça önemlidir. Reddetme söz edimi doğası gereği muhatapın sosyal imajını ve benliğini zedeleyebileceğinden dolayı yüz tehdit edici bir eylemdir, bu yüzden diğer söz edimlerine göre daha fazla edimsel yeterlik gerektirmekte ve dil öğrenenler için zorlayıcı olabilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Türkçe ana dili konuşurlarıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme söz edimi kullanımları karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda ana dili Türkçe olan 23 kişi ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen B2/C1 seviyesinde 23 öğrenciye Konuşma Tamamlama Testi uygulanmıştır. Elde edilen veriler, içerik çözümlemesi yoluyla analiz edilerek ana dili konuşurlarıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme söz edimini gerçekleştirmelerindeki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin ana dili konuşurlarına göre doğrudan stratejileri daha çok kullandıklarını göstermektedir. Ana dili konuşurlarıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin farklı sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde farklı seçimler yaptıkları araştırmayla ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Bu sonuçlar, ileri düzey dil öğrencilerinin ana dili konuşurlarından farklı şekilde reddetme söz edimini kullandıklarına işaret etmektedir. Araştırmanın sonuçlarından hareketle Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği sınıflarda öğrencilerin dolaylı stratejiler kullanmalarına yönlendirecek etkinlikler hazırlanması önerilebilir. Ayrıca edimsel ve sosyokültürel açıdan reddetme söz ediminin doğru ve uygun biçimde gerçekleştirilebilmesi için reddetme stratejilerinin seçiminde sosyal statünün dikkate alınması gerektiğine dair öğrencilerde farkındalık oluşturulması önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edim bilimi, edimsel yeterlik, reddetme, söz edimleri, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi.

A COMPARISON OF REFUSAL SPEECH ACTS BY NATIVE AND NON-NATIVE SPEAKERS OF TURKISH

Research Article

Received: 12.08.2025 | **Accepted:** 12.10.2025 | **Published:** 25.12.2025

Abstract: Foreign language learners, regardless of their proficiency level, may make pragmatic errors and experience difficulties in using the language appropriately and effectively. Determining how learners' utterances differ from those of native speakers is crucial for the effective development of pragmatic competence in foreign language classrooms. As refusals inherently threaten the interlocutor's social image and self-concept, they constitute face-threatening acts; consequently, they require a higher level of pragmatic competence than other speech acts and may pose particular challenges for language learners. Therefore, current study compares the use of refusal speech acts between native Turkish speakers and learners of Turkish as a foreign language. Within this scope, a Discourse Completion Test was administered to 23 native Turkish speakers and 23 students learning Turkish as a foreign language at the B2/C1 level. The data obtained were analyzed through content analysis to determine the similarities and differences between native Turkish speakers and learners of Turkish as a foreign language in their use of the refusal speech act. The results of the study indicate that learners of Turkish as a

* Bu çalışma, 2-4 Ağustos 2023 tarihlerinde Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesinde gerçekleştirilen "21st International Conference on Turkish Linguistics"te sözlü olarak sunulan bildiriden hareketle hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi; Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı; dilekcag@hacettepe.edu.tr 0000-0002-3359-0284

foreign language use direct strategies more frequently than native speakers. Another finding of the study is that native speakers and learners of Turkish as a foreign language make different choices when rejecting people of different social statuses. These results indicate that advanced language learners use the refusal speech act differently from native speakers. Based on the results of the study, it is recommended that activities be prepared in Turkish language classes to encourage students to use indirect strategies. Additionally, it seems important to raise awareness among students that social status should be taken into account when choosing refusal strategies so that the refusal speech acts can be carried out correctly and appropriately from a pragmatic and sociocultural perspective.

Keywords: Pragmatics, pragmatic competence, refusal, speech act, teaching Turkish as a foreign language.

Giriş

Yabancı dil öğrenmenin nihai hedefi, dilin kurallarını ezberlemekten ziyade bireyin farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda etkili ve anlamlı iletişim kurabilmesidir. Bu amaçla dil sınıflarında öğrencilerin iletişimsel yetilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde (Avrupa Konseyi, 2020, s. 32) iletişimsel yeti; dilbilimsel, toplumdilbilimsel ve edimsel yeti olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Dilbilimsel yeti; ses bilgisi, sözcük bilgisi, dil bilgisi gibi dilin biçimsel özelliklerine ilişkin bilgileri kapsamaktayken toplumdilbilimsel yeti kültürel normlara ilişkin bilgileri içermektedir. Edimsel yeti ise “konuşmacıların dili sosyal olarak uygun şekillerde kullanma konusundaki seçimlerini etkileyen ve sınırlandıran bilgi olarak” (LoCastro, 2012, s. 307) tanımlanabilir. Dil öğrenenlerin dil bilgisel açıdan yetkin olmaları edimsel açıdan yetkin olmalarını kesin olarak sağlamamaktadır (Bardovi-Harlig, 1996, s. 21) Üst düzey dil öğrencileri bile edimsel hatalar yapabilmekte dilin uygun ve yerinde kullanılması konusunda birtakım zorluklar yaşamaktadırlar. Bir dili yabancı dil olarak öğrenenlerin edimsel yetilerini geliştirmeleri, iletişimsel yetinin diğer bileşenleri olan dilsel ve toplumdilbilimsel yetilerini geliştirmeleri kadar önemlidir. Dil öğrenenlerin edimsel yetilerindeki eksiklik, dili uygun biçimde kullanmalarını engelleyebilmekte ve çeşitli yanlış anlamalara yer vererek iletişimde birtakım aksaklıklar oluşmasına neden olmaktadır. Araştırmacılar (Bardovi-Harlig & Dörnyei, 1998; Davies, 2004) edimsel hataların iletişimsel engellere neden olduğu için dil bilgisi hatalarından daha ciddi algılandığını açıklamaktadırlar. Fidan (2017, s. 397) söz edimlerinin neyi, nerede, ne zaman, ne kadar ve nasıl söyleyeceği bilgilerinin taşıyıcısı olduğu için edimsel yetinin önemli bir değişkeni olduğunu ifade etmekte ve bu nedenle söz edimleri kurallarına uygun şekilde üretilmediğinde konuşmacının zor duruma düşeceğini açıklamaktadır.

Edimsel yeti için önemli bir yeri olan söz edimleri; özür dileme, şikâyet etme, istekte bulunma, reddetme, iltifat etme ya da teşekkür etme gibi dilin belirli sosyal işlevleri olarak tanımlanabilir (Cohen & Ishihara, 2020, s. 114). Söz edimleri gerçekleştirilirken sosyal güç, sosyal yakınlık, dayatma derecesi, söz ediminin kendi özellikleri, sosyal normlar, nezaket unsurları ve dilsel yapılar gibi farklı boyutlardaki bilgileri gerektirmektedir (Çağ, 2022, s. 85) Bir dili yabancı dil olarak konuşanların söz edimlerini yerinde ve uygun üretebilmeleri ve alımlayabilmeleri için sadece dilin yapısına ait kuralları değil, edim dil bilimsel ve sosyoedimsel bilgilere de sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle söz edimlerini doğru ve uygun şekilde gerçekleştirebilmek edimsel yetinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Ana dili konuşurlarıyla dil öğrencilerinin söz edim üretimlerinin karşılaştırılması, edim bilimi çalışmalarının yoğunlaştığı alanlardan biridir. Bu karşılaştırma dilsel ve edimsel farklılıkların ortaya konmasına olanak tanır böylelikle öğrencilerin dil kullanımlarının doğal dile ne ölçüde yakın veya uzak olduğunun tespiti yapılabilir. Diğer yandan karşılaştırma yapılması öğrencilerin edimsel yetilerini olumsuz etkileyecek “edimsel aktarım” ile “iletişimde yanlış anlamaya veya uygunsuz kullanıma yol açabilecek stratejilerin” belirlenmesine yardımcı olur. Karşılaştırmanın sağladığı bilgiler ışığında ders kitaplarında ve sınıf içi etkinliklerde hangi söz edimi türlerine öncelik verilmesi gerektiği veya öğretilmesi istenen söz ediminin hangi yönleri üzerinde durulacağı saptanarak öğretim içeriklerinin geliştirilmesi sağlanır. Ayrıca söz edimi üretimi karşılaştırmaları, öğrencilerin edimsel yeterliklerini değerlendirmeye yönelik geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının geliştirilmesine katkı sunar. Bardovi-Harlig (1996, s. 23) dil öğrenenlerle ana dili konuşurlarının en az 4 farklı hususta söz edim kullanımlarının ayrıştığını belirtir. Bunlardan ilki aynı bağlamda farklı söz edimlerinin kullanılmasıdır. Ana dili konuşurlarıyla dil öğrenenlerin söz edim kullanımları açısından ayrıştığı diğer hususlar ise aynı söz edimi kullanılsa bile farklı biçimler, anlamsal formüller ve içerik tercih edilmesidir.

1. Reddetme Söz Edimi

Reddetme söz edimi yüz tehdit eden bir eylemdir, bu yüzden diğer söz edimlerine göre daha fazla edimsel yeterlik gerektirmekte ve dil öğrenenler için zorlayıcı olabilmektedir. Yüz kavramı kişinin özbenlik imajı ve bu imajı korumaya dair duyduğu doğal isteği ifade etmektedir. Brown ve Levinson (1987) tarafından geliştirilen kibarlık kuramına göre olumlu ve olumsuz yüz bulunmaktadır. Olumlu yüz, bireyin kabul edilme isteğini dile getirirken olumsuz yüz kişinin kısıtlanmama isteğini anlatır. Reddetme söz edimi de dinleyenin olumlu yüzünü tehdit etmektedir. Chen (1996, s. 8), bir yandan reddetme söz ediminin dilsel işlevinin “hayır” olması diğer yandan kaçınılmaz olarak yüz tehdit edici bir eylem olması sebebiyle dil öğrenenleri diğer söz edimlerinden daha fazla zorladığını açıklamaktadır. Her kültürde yer alan reddetme söz ediminin nasıl gerçekleştirildiği ise kültürden kültüre değişebilmektedir. Bir kültürde uygun gelen reddetme biçimi, başka bir kültürde uygun olmayabilir.

Reddetme söz ediminin biçimi ve içeriği, reddetme söz edimini ortaya çıkaran davet, rica, teklif veya öneri gibi başka bir söz edimiyle bağlantılı olduğu için reddetme söz edimleri oldukça ilginçtir. Diğer yandan, muhatabı gücendirme riskine karşı dolaylılık içeren reddetme söz edimleri, muhatabın sosyal statüsü gibi farklı sosyal değişkenlerden de etkilenmektedirler (Beebe, Takahashi & Uliss-Weltz, 1990, s. 56). Bu nedenle reddetme söz edimi farklı stratejiler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Beebe ve diğerlerinin (1990, s. 72-73) reddetme söz ediminin sınıflandırması aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu sınıflandırmanın Türkçe çevirisinde ve stratejilere ilişkin örneklerde Yazıcı ve Demirel (2021), Ortaköylüoğlu (2019) ve Çürük’ün (2014) çalışmasından yararlanılmıştır:

Tablo 1
Reddetme Söz Edimi Stratejileri

Reddetme Stratejileri	
Doğrudan Ret İfadeleri	A. Edimsel İfade Kullanma
	“Reddediyorum.”
	B. Edimsel Olmayan İfade Kullanma
	1. <i>Hayır/yok/olmaz/değil sözcükleri ile reddetme</i> : “Hayır, bugün meşgulüm.”, “Yok, sağ ol ben diyet yapıyorum.”, “Olmaz, bugün çok işim var.” Beebe ve diğerlerinin (1990) sınıflandırmasında bu strateji “Hayır sözcüğü ile reddetme” olarak geçmektedir. Bu stratejiye Çürük’ün (2014) çalışmasından hareketle “yok” ve “olmaz” sözcükleri dâhil edilmiştir. Diğer yandan, veri analizleri neticesinde bu stratejiye “değil” sözcüğünün eklenmesi uygun görülmüştür.
	2. <i>Negatif istek/yetenek ifadesi</i> : “Çay içmek istemiyorum.”, “Yapamam.”, “Yapmam.”, “Hiç sanmıyorum.”
	A. Af Dileme/Özür İfadesi Kullanma:
	“Üzgünüm.”, “Çok affedersin.” “Maalesef hiç param yok.” “Bu seferlik beni affedin.” “Ne yazık ki bu akşamki yemeğe katılmayacağım.”
	B. Dilek/İstek İfadesi Kullanma:
	“Yardımcı olmayı çok isterdim.”, “Rica etsem bugün bizi idare edebilir misin?”, “İnşallah bir dahaki sefere.”
	C. Mazeret Belirtme, Sebep Gösterme, Açıklama Yapma:
Dolaylı Ret İfadeleri	D. Alternatif Beyanı
	1. <i>Y yerine X yapabilirim</i> : “Çiçeklerini cuma değil cumartesi sulayabilirim.”
	2. <i>Neden Y yerine X yapmıyorsunuz</i> : “Neden Ahmet’ten yardım istemiyorsun?”
	E. Geçmişteki veya Gelecekteki Şarta Bağlı Ret ya da Kabul
	“Keşke bana daha önceden sorsaydın.” “Bu akşam misafirim gelmeyecek olsaydı sana yardım ederdim.” “İşimi erken bitirebilsem ben de yemeğe geleceğim.”
	F. Geleceğe dair söz verme
	“Bir dahaki sefere kesinlikle yapacağım.”, “Söz veriyorum bir sonraki buluşmaya ben de geleceğim.”
	G. İlke Beyanı:
	“Ben arkadaşlarla iş yapmam.”
	H. Dünya Görüşü Beyanı
	“Böyle şeyler herkesin başına gelebilir.” (Ortaköylüoğlu, 2019, s. 26).
	I. Muhatabı Vazgeçirmeye Çalışma
	1. <i>Talepte bulunan kişiye yönelik tehdit veya olumsuz sonuçların ifadesi</i> : “Bu gece hiç eğlenceli olmayacağım.”
	2. <i>Suçluluk duygusu yaratma</i> : “Sadece kahve sipariş eden insanlarla geçimimi sağlayamıyorum.”
	3. <i>İsteği / istekte bulunan kişiyi eleştirme, suçlama</i> : “Sen kim olduğunu zannediyorsun.”, “Bu çok kötü bir fikir.”, “Sen aklını mı kaçırdın?”
	4. <i>Yardım, empati ve destek isteme</i> : “Umarım durumumu anlıyorsundur.” (Ortaköylüoğlu, 2019, s. 27), “Sen kendini benim yerime koy lütfen, ne yaparsın?” (Yazıcı ve Demirel, 2021, s. 157).
	5. <i>Konuşuru zor durumdan kurtarma</i> : “Bu konuda endişelenme.”, “Hiç önemli değil.”, “Bunu yapmak zorunda değilsin.”
	6. <i>Meşru müdafaa</i> : “Elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum.”, “Yapabileceğim her şeyi yapmaya çalışıyorum.”
	J. Reddetme İşlevi Gören Kabul (sözde kabul etme, olumlu giriş+mazeret beyanı)
	1. <i>Belirsiz veya kesin olmayan yanıt</i> : Bu konuda bir eşime danışayım.” (Ortaköylüoğlu, 2019, s. 27), “Bir bakayım müsait olursam gelirim.”
	2. <i>Gönülsüz kabul etme</i> : “Gidelim bari.” (Yazıcı ve Demirel, 2021, s. 158)
	K. Kaçınma
	1. <i>Sözsüz kaçınma (Sessizlik, tereddüt, hiçbir şey yapmama, ortamı terk etme)</i>
	2. <i>Sözlü kaçınma</i>
	a. <i>Konu değiştirme</i> : “Bırakın şimdi böyle şeyleri... Burası onun yeri değil.” (Çürük, 2014, s. 29)
	b. <i>Şaka</i> : “Randevu defterime baktım, yarın hiç vaktim yok.”
	c. <i>Talebin bir bölümünün tekrarı</i> : “Pazartesi.”, “Çiçekler mi sulanacak?”
	d. <i>Erteleme</i> : “Bunu düşüneceğim.”, “Oraya da başka bir gün gideriz.”
	e. <i>Kaçamak cevap verme</i> : “Bilmiyorum.”, “Emin değilim.”

Beebe vd. (1990, s. 73) bu stratejilere ek olarak reddetmenin yüz tehdit edici etkisini azaltabilmek için retlerden önceki hazırlayıcı ifadeleri eklenti (adjunct) olarak kabul etmişlerdir ve eklentilerin bağımsız olarak bir işlevi olmadığını belirtmişler ve bunları

reddetme işlevi görmeyen ön açıklamalar olarak değerlendirmişlerdir. Reddetme söz ediminin eklentileri şunlardır:

1. Olumlu görüşlerin/hislerin ifade edilmesi: “Bu çok iyi bir fikir...”, “Çok isterdim...”
2. Empatinin ifade edilmesi: “Zor bir durumda olduğunun farkındayım.”
3. Boşluk dolduran sözler kullanılarak ifadeye ara verilmesi: “Eee.” “Şey.” “Yani”.
4. Minnettarlık/takdirin ifade edilmesi: “Teşekkür ederim...”, “Sağ olun...”

2. Reddetme Söz Edimiyle İlgili Çalışmalar

Alan yazını incelendiğinde reddetme söz edimleri için farklı çalışmaların olduğu görülecektir. Al-Ghamdi ve Alrefa (2020) İngilizce öğrenen Yemenli öğrencilerin reddetme stratejilerini İngilizce ana dili konuşurlarıyla karşılaştırdıkları çalışmalarında öğrencilerin ana dili konuşurlarına göre daha doğrudan stratejiler kullandıklarını belirlemişlerdir. Tanck (2004) İngilizce ana dili konuşurları ile ana dili konuşuru olmayanların reddetme söz edim kullarımlarını karşılaştırmıştır. Çalışmada reddetme söz edimini oluşturan bileşenler açısından veriler analiz edilmiş ve ana dili İngilizce olmayanların reddetme söz edimini oluşturan bileşenleri ana dili konuşurlarına göre daha az ürettikleri belirlenmiştir. Can ve Cengizhan (2015) çalışmalarında İngilizcenin ana dili konuşuru olanlar ile İngilizce öğrenen Türklerin reddetme söz edimi stratejilerini karşılaştırmışlardır. Her iki grubun reddetme söz edimini gerçekleştirme biçimlerinin birbirinden farklı bulunduğu çalışmada ana dili konuşuru olmayanların reddetme söz edimini uygun biçimde gerçekleştiremedikleri ve ana dili konuşucularına göre daha doğrudan stratejileri kullandıkları belirlenmiştir. Can ve Cengizhan’ın (2015) çalışmalarının aksine Chen (1996) İngilizce öğrenen Çinli öğrencilerle ana dili İngilizce olanların reddetme söz edimlerini karşılaştırdığı çalışmada ana dili konuşuru olmayanların daha fazla dolaylı stratejiler kullandıklarını belirlemiştir. Khamkhien (2022) İngilizce öğrenen Taylandlı öğrencilerin reddetme söz edimini nasıl gerçekleştirdiklerini incelediği çalışmasında öğrencilerin ağırlıklı olarak doğrudan ve dolaylı stratejilerin bir kombinasyonunu kullandıklarını belirlemiştir. Ayrıca çalışmada öğrencilerin en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisi kullanarak reddetme edimini gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır, bu nedenle araştırmacı reddetmeyi tek bir söz edimi içeren bir eylem olarak değil birden fazla bileşen içeren söz edimi kümeleri olarak ele alınmasını önermektedir.

Yakut (2019) tez çalışmasında Amerikan İngilizcesinde ve Türkçede kullanılan reddetme söz edimlerini karşılaştırmak için televizyon dizilerinden yararlanmıştır. “The Middle”, “How I Met Your Mother”, “Avrupa Yakası” ve “Çocuklar Duymasın” dizilerindeki reddetme söz edimlerinin incelendiği çalışmada her iki dilde de en çok dolaylı reddetme stratejilerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Her iki dilde de eşit ve üst sosyal statüdeki bir kişinin reddedilmesinde dolaylı stratejilerin kullanıldığı görülmüştür fakat alt sosyal statüdeki bir kişiyi reddederken Amerikalıların doğrudan stratejileri kullandığı Türklerin ise tutumlarını değiştirmeyip dolaylı stratejileri tercih ettiği anlaşılmıştır.

Mansour (2015) yüksek lisans tez çalışmasında Türk ve Mısırlı üniversite öğrencilerin reddetme stratejilerini nasıl kullandıklarını karşılaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda Türk öğrencilerin Mısırlı öğrencilere göre dolaylı stratejileri daha çok kullandıkları görülmüştür. Her iki grubun da ricaların reddedilmesinde en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisini kullandıkları anlaşılmıştır. Çürük (2014) Türkiye Türkçesindeki reddetme söz edimi stratejileri üzerinde durduğu çalışmada Turgut Özakman’ın “Ah Şu Gençler” ve Necip Fazıl Kısakürek’in “Tohum” adlı eserinde geçen diyaloglardan yararlanarak reddetmenin Türkçede nasıl gerçekleştiğini örnekler üzerinden açıklamıştır. Şahin (2011) yüksek lisans tez çalışması kapsamında Amerikalıların ve Türklerin eşit sosyal statüdeki muhataplarına yönelik gerçekleştirdikleri reddetme söz edimlerini incelemiştir. Araştırmaya dâhil edilen gruplardan biri de ana dili Türkçe olan 19-25 yaş arasında 58 kişidir. Araştırmanın sonuçları ana dili Türkçe olan katılımcıların reddetme söz edimlerini gerçekleştirirken sıklıkla dolaylı stratejiler kullandıklarını, doğrudan stratejileri genellikle dolaylı stratejilerle ve hazırlayıcı öğelerle birlikte kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca katılımcıların en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisini daha çok kullandıkları ortaya çıkmıştır. Yazıcı ve Demirel (2021) çalışmalarında Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı setinde yer alan videolardaki reddetme söz edimi stratejilerini incelemişlerdir. Bu incelemenin sonucunda reddetme stratejilerinin seviyelere göre anlamlı bir farklılık göstermediği, ağırlıklı olarak dolaylı stratejilerin kullanıldığı belirlenmiştir. Dolaylı stratejiler içerisinden ise en çok kullanılan stratejinin muhatabı caydırma stratejisi olduğu anlaşılmıştır. Polat (2010) doktora tez çalışması kapsamında ana dili konuşurlarıyla ikinci dil öğrencilerinin reddetme söz edim kullarımlarını karşılaştırarak farklılıkları ortaya koymasının yanı sıra, ders kitaplarında reddetme söz edimlerinin nasıl ele alındığını incelemiştir. Öner (2023) yüksek lisans tez çalışmasında Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme stratejilerini uyruk, yaş, cinsiyet değişkenleri üzerinden ele almıştır. Araştırmanın sonuçları cinsiyet, yaş açısından reddetme stratejileri kullanımında bir farklılık oluşmadığını ortaya koymuştur. Uyruk açısından da Rusların, Türkmenlerin ve Kazakların benzer stratejiler kullandıkları, İranlıların ise daha dolaylı stratejiler kullanarak araştırmaya katılanlardan bu yönüyle ayrıldıkları belirlenmiştir. Kara (2024) tez çalışmasında Türkçe çocuk kitaplarındaki reddetme stratejilerini incelemiş ve den çok dolaylı reddetme stratejileri kullanıldığını ve strateji türü olarak da en çok açıklama yapma/mazeret sunma stratejisi kullanıldığını tespit etmiştir.

Alan yazınındaki çalışmalardan elde edilen bulguların ortak noktası, ana dili konuşurları ile yabancı dil öğrencilerinin reddetme söz edim kullarımlarındaki farklılıklardır. (Al-Ghamdi & Alrefa, 2020; Can ve Cengizhan, 2015; Chen, 1996; Polat, 2010; Tanck, 2004) Tüm bunlardan hareketle yabancı bir dilde reddetme söz edimini uygun biçimde gerçekleştirmenin öğrenciler için kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Alan yazınındaki çalışmalarda farklı söz edimleriyle ilgili ana dili konuşurları ile öğrencilerin söz edimi üretimlerini karşılaştıran çalışmalar mevcut olsa da reddetme söz edimi için Polat’ın (2010) çalışmasından başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın Polat’ın (2010) çalışmasından ayrıştığı nokta, reddetmeyi ortaya çıkaran durumun (rica, davet, öneri ve teklif) ve sosyal statünün (üst, eşit, alt) dikkate alınarak reddetme stratejilerinin incelenmesidir.

3. Araştırmanın Amacı

Ana dili konuşurlarının belirli durumlarda söz edimlerini nasıl ürettiklerini anlamak, dil öğrencilerine yönelik hazırlanan materyallerde söz edimlerinin işlevsel şekilde ele alınmasına katkı sağlayacak ve öğrencilerin söz edimlerini yerinde ve uygun kullanmalarını destekleyecektir. Türkçeyi ana dili olarak konuşanlar ile yabancı dil olarak öğrenenlerin söz edim kullanımlarının karşılaştırılması söz edim kullanımlarındaki farklılıkların tespit edilmesini sağlayacaktır. Bu da Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin reddetme söz edimiyle ilgili öğrenme ihtiyaçlarını saptamaya ve bu doğrultuda öğretim sürecini planlamaya yardımcı olacaktır. Böylelikle Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği sınıflarda reddetme söz edimi daha etkili bir şekilde ele alınabilecektir. Tüm bu sebeplerle bu araştırmada Türkçe ana dili konuşurları ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme söz edim kullanımlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- Türkçeyi ana dili ve yabancı dil olarak konuşanların reddetme söz edimini gerçekleştirirken kullandıkları stratejilerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
- Reddetmeyi ortaya çıkaran durum (rica, davet, öneri ve teklif), Türkçe ana dili konuşurları ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin strateji kullanımını nasıl etkilemektedir?
- Muhatabın sosyal statüsü (üst, eşit, alt) Türkçe ana dili konuşurları ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme strateji kullanımını nasıl etkilemektedir?

4. Yöntem

Nitel araştırma yöntemine dayanan araştırma betimsel tarama modelinde desenlenmiştir. “Tarama modeli geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle ortaya koymayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır.” (Karasar, 2012, s. 77). Betimsel tarama modeli; mevcut durumu olduğu gibi ortaya koymaya ve araştırma problemine ilişkin eğilimleri, farklılıkları ve ilişkileri betimlemeye uygun bir desendir. Bu çalışmada da ana dili Türkçe olanlar ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme söz edimlerini nasıl kullandıkları mevcut hâliyle ortaya konulmak istendiği için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Böylece iki grup arasındaki benzerlik ve farklılıkların betimlenmesi sağlanmış, söz edimi öğretimine yönelik ihtiyaçların belirlenmesine zemin hazırlanmıştır.

4.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını İstanbul Üniversitesi Dil Merkezinde Türkçe öğrenen B2-C1 seviyesindeki 23 öğrenci ile ana dili Türkçe olan 23 yetişkin oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş aralıkları ve eğitim düzeyleri farklılık göstermektedir. Çalışmanın odak noktası reddetme söz ediminin kullanım biçimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesine yönelik olduğundan demografik değişkenlere ilişkin karşılaştırmalar bu bağlamda araştırma kapsamı dışında tutulmuştur; bu nedenle söz konusu demografik değişkenler arasında denklik sağlanması, araştırmanın temel amacı kapsamında ele alınmamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin özellikleri aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 2
Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Özellikleri

	Katılımcı Bilgileri	N
Cinsiyet	Kadın	18
	Erkek	5
Yaş	18-24	14
	25-37	7
	38-44	2
Eğitim Durumu	Lise	5
	Lisans	8
	Yüksek Lisans	7
	Doktora	3
Ana Dili	Arapça	6
	Farsça	4
	Çince	3
	Kazakça	2
	Sırpça	1
	Çeçence	1
	Rusça	1
	Slovakça	1
	Macarca	1
	Özbekçe	1
	İngilizce	1
	Amharca	1
	İngilizce	22
	Farsça	2
Türkçe Dışında Bilinen Yabancı Diller	İtalyanca	3
	Rusça	3
	Urdu	1
	Hintçe	1
	Slovakça	1
	Fransızca	1
	Dari	1
	Çince	1
	Arapça	1
	Özbekçe	1
	Türkmençe	1
Bilinen Yabancı Dil Sayısı	2 dil bilenler	15
	3 dil bilenler	7
	5 dil bilenler	1
Dil Seviyesi	B2	15
	C1	8
Türkçeyi Kurs Dışında Kullanma Sıklığı	Her zaman	7
	Genellikle	7
	Bazen	10
	Akıcı	1
Türkçe Konuşma Becerisini Nasıl Değerlendirdiği	Büyük ölçüde akıcı	5
	Biraz akıcı	16
	Hiç akıcı değil	1

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun kadınlardan (N=18) ve 18-24 yaş aralığındaki kişilerden (N=14) oluştuğu anlaşılmaktadır. Tablo 2'ye göre katılımcıların Arapça (N=6), Farsça (N=4), Çince (N=3), Kazakça (N=2) gibi farklı ana dillere sahip oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler en az 2 farklı (N=15)

yabancı dil bilmekte ve Türkçe dil seviyeleri B2 (N=15) ve C1 (N=8) düzeyindedir. Tablo 2 incelendiğinde 7 öğrencinin Türkçeyi kurs dışında her zaman kullandıkları, 7 öğrencinin genellikle, 10 öğrencinin ise bazen kullandıkları söylenebilir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Türkçe konuşma becerilerini biraz akıcı (N=16) olarak değerlendirmektedirler.

Ana dili Türkçe olan katılımcılar kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile araştırmaya katılmaya gönüllü olan kişiler arasından belirlenmiştir. Araştırmaya katılan Türkçe ana dili konuşurlarının özellikleri aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 3

Türkçe Ana Dili Konuşurlarının Özellikleri

Katılımcı Bilgileri		N
Cinsiyet	Kadın	15
	Erkek	8
Yaş	18-24	2
	25-37	12
	38-44	8
	55 ve üzeri	1
	Lise	2
Eğitim Durumu	Lisans	15
	Yüksek Lisans	6
	Hiç dil bilmeyenler	1
Bilinen Yabancı Dil Sayısı	1 dil bilenler	18
	2 dil bilenler	1
	3 dil bilenler	3

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan ana dili konuşurlarının büyük çoğunluğunun kadınlardan (N=16) ve 25-37 yaş aralığındaki kişilerden (N=13) oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu lisans mezunu (N=18) ve en az 1 yabancı dil (N=21) bilmektedir.

4.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmaya konu olan verilerin toplanmasında Konuşma Tamamlama Testi (KTT) kullanılmıştır (Ek-1). Kim (2007) KTT'nin beş türü bulunduğunu belirtmektedir: Açık uçlu testler, sözlü testler, karikatürlere dayalı testler, diyalog tamamlama testleri ve çoktan seçmeli testler. Bu araştırmada katılımcıların söz edim üretimlerinin incelenmesinde daha kapsamlı ve derinlemesine veriler sağlayacağı öngörüldüğü için açık uçlu KTT kullanılmıştır. KTT'nin hazırlanması için öncelikle alan yazını taraması yapılmış ve (Beebe vd. 1990; Tekyıldız, 2006) ilgili çalışmalardan hareketle 16 maddeden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Alan uzmanı 3 öğretim görevlisi, 2 öğretim üyesi olmak üzere toplam 5 farklı kişiden uzman görüşü alınarak maddelerin yeniden düzenlenmesi sağlanmış ve 4 madde KTT'den çıkarılarak test 12 madde ile sınırlandırılmıştır. Uzman görüşleri sonucunda bağlamın daha açık ve anlaşılır olması sağlanmış, maddeler dil ve anlatım yönünden tekrar düzenlenmiştir. Bu çalışma kapsamında hazırlanan KTT, Beebe vd.'nin (1990) çalışmasında olduğu gibi rica, davet, öneri ve teklife yönelik reddetmeleri içerecek şekilde oluşturulmuş ve sosyal statü

dikkate alınarak üst, eşit ve alt sosyal statüdeki kişilere yönelik farklı reddetmeleri içerecek şekilde testin düzenlenmesi sağlanmıştır. KTT'ye ait bu bilgiler aşağıdaki tabloda görülebilir:

Tablo 4

KTT'nin Özellikleri

Reddetmeyi Ortaya Çıkaran Durum	Reddedenin Statüsü	Durum
Rica	Alt	Çalışanın işten erken çıkmak istemesi
	Eşit	Arkadaşının senin tişörtünü ödünç istemesi
	Üst	Yöneticinin mesaiye kalmanı istemesi
Davet	Alt	Sekreterinin düğününe davet etmesi
	Eşit	Arkadaşının yemeğe davet etmesi
	Üst	Şirket sahibinin kendi evine yemeğe davet etmesi
Teklif	Alt	Temizlikçinin kırdığı vazonun parasını ödemeyi teklif etmesi
	Eşit	Arkadaşın baklava ikram etmesi
	Üst	Patronun başka bir şehre taşınmak koşuluyla zam ve terfi teklif etmesi
Öneri	Alt	Öğrencinin dil dersinin konuşma ağırlıklı işlenmesini önermesi
	Eşit	Arkadaşının internette okuduğu yeni bir diyeti önermesi
	Üst	Öğretmenin bir roman tavsiye etmesi

Araştırma kapsamında kullanılan bir diğer veri toplama aracı “Kişisel Bilgiler Formu”dur. Katılımcılara ait kişisel bilgilerin belirlenmesinde bu formdan yararlanılmıştır. Katılımcılara ait kişisel bilgilerin toplanmasıyla katılımcıların özelliklerinin betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle Türkçe ana dili konuşurları için hazırlanan forma cinsiyet, yaş, eğitim durumları gibi maddeler eklenmişken Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere yönelik hazırlanan forma ise bu maddelerin dışında ana dilleri, dil seviyeleri, Türkçeyi kullanma sıklıkları gibi bilgilerin elde edilmesini sağlayan maddeler eklenmiştir.

4.3.Verilerin Toplanması

Bu araştırmaya konu olan veriler çevrimiçi toplanmıştır. KTT ve Kişisel Bilgiler Formu Google Formlar uygulaması aracılığıyla katılımcılara iletilmiştir. Katılımcılar bilgilendirilmiş onam metnini okuyup onay verdikten sonra formları doldurmuşlardır. Böylece hem etik ilkeler gözetilmiş hem de katılım gönüllülük esasına dayalı olarak sağlanmıştır. Veriler anonim olarak toplanmış ve yalnızca araştırma amaçlı kullanılmıştır. KTT formunda katılımcılardan ne beklendiğinin tam olarak anlaşılması için başka bir söz edimi için örnek bir madde ve cevabı eklenerek katılımcılar için sürecin somutlaştırılması sağlanmıştır.

4.4. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018, s. 242) içerik analizini birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalara göre bir araya getirip okuyucunun anlayacağı şekilde düzenlemek olduğunu açıklamaktadırlar. Bu araştırmada Beebe vd.'nin (1990) açıkladığı reddetme söz edimi stratejileri uyarlanarak veriler analiz edilmiştir (Tablo 1). İçerik analizi sürecinde elde edilen stratejiler hem nitel temalar hem de nicel frekans ve yüzde değerleri üzerinden çözümlenmiştir. Bu doğrultuda ana dili Türkçe olan katılımcılar ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen katılımcıların kullandığı stratejiler karşılaştırılarak reddetme söz edimi kullanımlarında gruplar arası benzerlik ve

farklılıklar ortaya konulmuştur. Katılımcıların yazım ve noktalama yanlışları düzeltilmemiş ve verilerin analizinde bu yanlışlıklar dikkate alınmamıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler Ö1, Ö2, Ö3... biçiminde kodlanırken ana dili konuşurları K1, K2, K3... şeklinde kodlanmıştır. Veriler analiz edilirken Tablo 1’deki reddetme stratejilerine göre kodlama yapılmıştır, sadece yazılı KTT kullanıldığı için dolaylı stratejilerdeki “sözsüz kaçınma” ve eklerdeki “boşluk dolduran sözler kullanılarak ifadeye ara verilmesi” stratejileri dikkate alınmamıştır.

5. Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “Türkçeyi ana dili ve yabancı dil olarak konuşanların reddetme söz edimini gerçekleştirirken kullandıkları stratejilerin benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?” biçiminde belirlenmiştir. Bu alt probleme yönelik bulgular şu şekildedir:

Tablo 5

Stratejilerin Dağılımı

	f	%
TYÖ*	549	%50,3
TAK**	543	%49,7
Toplam	1092	

* Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler
** Türkçe ana dili konuşurları

Tablo 5 incelendiğinde reddetme söz edimini gerçekleştirirken toplam 1092 strateji kullanıldığı ve bunların %50,3’ünün Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler, %49,7’sinin ise Türkçe ana dili konuşurları tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında Türkçe ana dili konuşurları ile yabancı dil konuşurlarının reddetme söz edimini gerçekleştirirken kullandıkları stratejiler doğrudanlık ve dolaylılık açısından incelenmiştir.

Tablo 6

Doğrudanlık-Dolaylılık Açısından Reddetme Stratejilerinin Kullanımı

Reddetme Stratejileri	TYÖ		TAK	
	f	%	f	%
Doğrudan Stratejiler	122	%22,2	80	%14,7
Dolaylı Stratejiler	427	%77,8	463	%85,3
Toplam	549		543	

Tablo 6’ya göre Türkçe ana dili konuşurlarının (%85,3) Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere göre (%77,8) daha dolaylı stratejiler kullandığı söylenebilir. Diğer yandan Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin ise (%22,2) ana dili konuşurlarına göre (%14,7) daha doğrudan stratejileri tercih ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların kullandıkları reddetme stratejilerinin dağılımı Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7

Reddetme Stratejilerinin Dağılımı

Reddetme Stratejileri	TYÖ		TAK	
	f	%	f	%
Edimsel İfade	8	%1,5	4	%0,7
Edimsel Olmayan İfade	114	%20,8	76	%14,0
Af Dileme/Özür İfadesi	81	%14,8	60	%11,0
Dilek/İstek İfadesi	32	%5,8	36	%6,6
Mazeret/Sebeup/Açıklama*	192	%34,9	204	%37,7
Alternatif Beyanı	35	%6,4	45	%8,3
Şarta Bağlı Ret ya da Kabul**	5	%0,9	18	%3,3
Geleceğe Dair Söz Verme	13	%2,4	15	%2,8
İlke Beyanı	15	%2,7	17	%3,1
Dünya Görüşü Beyanı	2	%0,4	10	%1,8
Muhatabı Vazgeçirmeye Çalışma	26	%4,7	39	%7,2
Reddetme İşlevi Gören Kabul	3	%0,5	2	%0,4
Kaçınma	23	%4,2	17	%3,1
Toplam	549		543	

* “Mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisi biçimsel sebeplerle tablolarda bu şekilde gösterilmiştir.

** “Geçmişteki veya gelecekteki şarta bağlı ret ya da kabul” stratejisi biçimsel sebeplerle tablolarda şarta bağlı ret ya da kabul olarak ele alınmıştır.

Yukarıdaki tabloya göre her iki grup da reddetme söz edimini gerçekleştirirken en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” (TYÖ %34,9; TAK %37,7) en az ise dünya görüşü beyanı stratejisini (TYÖ %0,4; TAK %1,8) tercih etmişlerdir. Tablo 6 incelendiğinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler ile ana dili konuşurlarının reddetme stratejileri kullanımlarında birtakım benzerlik ve farklılıklar dikkat çekmektedir. Dilek/istek ifadesi (TYÖ %5,8; TAK %6,6), “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” (TYÖ %35,0; TAK %37,6), alternatif beyanı (TYÖ %6,4; TAK %8,3), geleceğe dair söz verme (TYÖ %2,4; TAK %2,8), ilke beyanı (TYÖ %2,7; TAK %3,1), reddetme işlevi gören kabul (TYÖ %0,5; TAK %0,4), kaçınma (TYÖ %4,2; TAK %3,1) stratejileri görece benzer oranlarda kullanılan stratejilerdendir.

Diğer yandan edimsel ifade (TYÖ %1,5; TAK %0,7), edimsel olmayan ifade (TYÖ %20,8; TAK %14,0), af dileme/özür ifadesi (TYÖ, %14,8; TAK %11,0) stratejilerinin Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler tarafından daha fazla kullanıldığı, şarta bağlı ret ya da kabul (TYÖ %0,9; TAK %3,3), dünya görüşü beyanı (TYÖ %0,4; TAK %1,8), muhatabı vazgeçirmeye çalışma (TYÖ %4,7; TAK %7,2) stratejilerinin ise ana dili konuşurları tarafından daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda örnek cümleler verilmiştir. Örnek cümlelerdeki “Ö1, Ö2...” kısaltmaları Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilere, “K1, K2...” kısaltmaları Türkçe ana dili konuşurlarına aittir.

Örnek Cümleler

Doğrudan Stratejiler

Edimsel ifade kullanılarak gerçekleştirilen doğrudan stratejiler şu şekildedir:

... Ben bu ile romanlar hiç sevmiyorum maalesef senin teklifini **reddediyorum**. (Ö15)

Başka bir şehir için hazır değilim burada kurulu bir düzenim var. **Üzülerek reddediyorum**. (K11)

Edimsel olmayan ifade kullanılarak gerçekleştirilen doğrudan stratejiler şu şekildedir:

Hayır/yok/olmaz/değil sözcükleriyle reddetme

İşleri yetiştirmemiz mümkün **değil**, başka zaman çıkarsın. (K8)

Hayır ben bu şekilde rahatsızım. (Ö5)

Negatif istek/yetenek ifadesi

Hocam, oneriniz için teşekkür ediyorum ama ben bu yazarı biraz sıkıcı buluyorum o yüzden bu kitabı okumam **istemiyorum**. (Ö21)

...Bu sebeple üzülerek sizin davetinize **iştirak edemeyeceğim**. (K1)

Dolaylı Stratejiler

Af dileme/özür ifadesi kullanma

Üzgünüm ama arkadaşlarımla buluşmak için plan yaptım. (Ö22)

Bu yüzden **üzülerek** bu teklifinizi geri çevirmek durumundayım. (K6)

Dilek/istek ifadesi kullanma

Sana gerçekten yardım etmek **istedim** ama gördüğün gibi restoran çok kalabalık... (Ö12)

Lütfen, bugün işiniz yapan başka bir çalışan olmadığı için işten çıkmak zor, bugünün restorandaki vardiyanızı **tamamlayabilir misiniz?** (Ö23)

Sizlere katılmayı çok **isterdim**... (K2)

Mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma

Beni davet ettiğin için teşekkür ederim ama çok vaktim yok ve bambaşka işim var. (Ö9)

Teklif için teşekkür ederim. Şartlar da güzel görünüyor. Fakat bu şehirde belli bir düzenim olduğundan bu şehirde bir pozisyonda kalmak benim için daha iyi olacaktır. (K2)

Alternatif beyanı

Problem yok, para istemiyorum, bana güzel bir yemek pişirmen yeter. (Ö4)

Bu tişörtü çok severek aldım ve bugün giymeyi planlıyorum. Sana başka bir tişört verebilirim. (K5)

Daha konuşma pratik istersen, konuşma kulübü katılabilirsiniz. (Ö23)

Geçmişteki veya gelecekteki şarta bağlı ret ya da kabul

Hediye olmasa verirdim biliyorsun ama daha ben giymedim, alan arkadaş senin üzerinde görürse ayıp olur. (K18)

...Ancak sizlere bu dilin gramer kalıplarını da anlatmak üzerine kurgulanmış belirli müfredat konuları var. Bu takvimi erken tamamlayabilirsek senin önerine göre hareket edebiliriz. (K6)

Geleceğe dair söz verme

Bir sonraki yemek organizasyonunda mutlaka yer alacağız. (K5)

Sabah ilk iş olarak bitireceğim. (K7)

İlke beyanı

Çok teşekkür ederim ama ben internetten bilgiyi almaktansa bir diyetisyene gitmeyi tercih ederim. (Ö9)

...Normalde ne olursa olsun başladığım kitaba kıyamam bitirirdim... (K20)

...Seni oda arkadaşım olarak seviyorum ancak eşyalarımızı kullanma şeklimiz birbirimizden oldukça farklı. Ben daha az kıyafet alıp onları özenli kullanmaya gayret ediyorum. Senin kendi eşyalarını kullanma biçimine ise saygı duyuyorum. (K1)

Dünya görüşü beyanı

Böyle şeyler olabilir. (K2)

Cana geleceğine mala gelsin sizden önemli değil böyle kazalar olabilir. (K12)

Muhatabı vazgeçirmeye çalışma

Eğer sen erken çıkırsan seni kovacağım. (Ö22) (Talepte bulunan kişiye yönelik tehdit veya olumsuz sonuçların ifadesi)

Senin ter kokusunu kokladığım sürece, sana hiçbir şey vermeyeceğim. (K2) (İsteği/istekte bulunan kişiyi eleştirme, suçlama)

...Bu konuda anlayışınızı ve desteğinizi bekliyorum. (Ö1) (Yardım, empati ve destek isteme)

Merhaba kardeşim, yaptın şey için merak etme. Her insan bilmez sayısında hatta yapabilir bu sebeple yaptığın şey gerek yok. (Ö1) (Konuşuru zor durumdan kurtarma)

Gün içerisinde işlerimi bitirmek için oldukça verimli çalışıyorum... Ben mesai vakitlerimde iş akdimize uygun olarak size verdiğim sözü tutuyor ve bana verilen işleri eksiksiz olarak tamamliyorum. Sizin de bu akde riayet edip mesaim bitikten sonra benim zamanıma saygı göstermenizi rica ediyorum... (K1) (Meşru müdaafa)

Reddetme işlevi gören kabul

Öneri için teşekkür ederim, bakayım bana uyup uymadığını. (Ö4) (Belirsiz veya kesin olmayan yanıt)

Nasipse gelirim fakat işlerim çıkarsa kusura bakma. (K13) (Belirsiz veya kesin olmayan yanıt)

Kaçınma

Sağlık açısından faydalı olabileceğini araştırmadan bilemem bu yüzden biraz araştırma yapmak istiyorum. (K13) (Erteleme)

İnşallah. (Ö4) (Kaçamak cevap verme)

Arkadaşım, senin birinci düğününü geçeceğim. Ama merak etme, sonraki için geleceğim. (Ö2) (Şaka)

Araştırmanın ikinci alt problemini oluşturan “Reddetmeyi ortaya çıkaran durum (rica, davet, öneri ve teklif), Türkçe ana dili konuşurları ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin strateji kullanımını nasıl etkilemektedir?” sorusuna yönelik olarak elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 8

Rica, Davet, Öneri ve Teklife Yönelik Stratejilerin Doğrudanlık-Dolaylılık Açısından Dağılımı

		Doğrudan Stratejiler		Dolaylı Stratejiler	
		f	%	f	%
Rica	TYÖ	26	%17,9	119	%82,1
	TAK	20	%13,5	128	%86,5
Davet	TYÖ	39	%23,4	128	%76,6
	TAK	23	%14,6	135	%85,4
Öneri	TYÖ	11	%10,2	97	%89,8
	TAK	2	%1,8	110	%98,2
Teklif	TYÖ	46	%35,7	83	%64,3
	TAK	35	%32,7	72	%67,3

Tablo 8 incelendiğinde en çok önerilere yönelik reddetmelerin dolaylı stratejiler kullanılarak gerçekleştirildiği (TYÖ %89,8; TYÖ 98,2) görülmektedir. Doğrudan stratejilerin ise en çok tekliflere yönelik reddetmelerde (TYÖ %35,7; TAK %32,7) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin rica (%17,9), davet (%23,4), öneri (%10,2) ve tekliflere (%35,7) yönelik yani tüm kategorilerdeki reddetmelerde doğrudan stratejileri ana dili konuşurlarına göre daha fazla tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu farklılığın en çok önerilere yönelik reddetmelerde olduğu görülmektedir (TYÖ %10,2; TAK %1,8). Diğer yandan ana dili konuşurlarının önerilere yönelik reddetmelerin neredeyse tamamında (%98,2) dolaylı stratejiler kullanması dikkat çekicidir.

Tablo 9
Stratejilerin Rica, Davet, Öneri ve Teklife Göre Dağılımları

Stratejiler	TYÖ RİCA		TAK RİCA		TYÖ DAVET		TAK DAVET		TYÖ ÖNERİ		TAK ÖNERİ		TYÖ TEKLİF		TAK TEKLİF	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Edimsel İfade	3	%2,1	1	%0,7	1	%0,6	0	%0,0	1	%0,9	0	%0,0	3	%2,3	3	%2,8
Edimsel Olmayan İfade	23	%15,9	19	%12,8	38	%22,8	23	%14,6	10	%9,3	2	%1,8	43	%33,3	32	%29,9
Af Dileme/Özür İfadesi	30	%20,7	21	%14,2	39	%23,4	26	%16,5	4	%3,7	4	%3,6	8	%6,2	9	%8,5
Dilek/İstek İfadesi	7	%4,8	8	%5,4	16	%9,6	22	%13,9	4	%3,7	2	%1,8	5	%3,9	4	%3,7
Mazeret/Sebeup /Açıklama	43	%29,7	44	%29,7	53	%31,6	59	%37,2	49	%45,3	52	%46,3	47	%36,4	49	%45,8
Alternatif Beyanı	7	%4,8	7	%4,7	4	%2,4	10	%6,3	22	%20,4	23	%20,5	2	%1,6	0	%0,0
Şarta Bağlı Ret Ya da Kabul	2	%1,4	2	%1,4	1	%0,6	3	%1,9	1	%0,9	0	%0,0	1	%0,8	0	%0,0
Geleceğe Dair Söz Verme	8	%5,5	7	%4,7	3	%1,8	5	%3,2	2	%1,9	6	%5,4	0	%0,0	0	%0,0
İlke Beyanı	9	%6,2	9	%6,1	2	%1,2	2	%1,3	4	%3,7	4	%3,6	0	%0,0	0	%0,0
Dünya Görüşü Beyanı	0	%0,0	11	%7,4	0	%0,0	0	%0,0	1	%0,9	6	%5,4	1	%0,8	0	%0,0
Muhatabı Vazgeçirmeye Çalışma	7	%4,8	13	%8,8	2	%1,2	5	%3,2	1	%0,9	2	%1,8	16	%12,4	10	%9,3
Reddetme İşlevi Gören Kabul	0	%0,0	2	%1,4	0	%0,0	0	%0,0	3	%2,8	1	%0,9	0	%0,0	0	%0,0
Kaçınma	6	%4,1	4	%2,7	8	%4,8	3	%1,9	6	%5,6	10	%8,9	3	%2,3	0	%0,0
Toplam	145		148		167		158		108		112		129		107	

Yukarıdaki tablo incelendiğinde rica (TYÖ %29,7; TAK %29,7), davet (ve %31,6; TAK %37,2), öneri (TYÖ %45,3; TAK %46,3) ve teklife (TYÖ %36,4; TAK %45,8) yönelik reddetmelerin hem Türkçe ana dili konuşurları hem de Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler tarafından en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisi kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Muhatabın sosyal statüsü (üst, eşit, alt) Türkçe ana dili konuşurları ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme strateji kullanımını nasıl etkilemektedir?” biçiminde belirlenmişti. Bu alt probleme yönelik olarak elde edilen bulgular şu şekildedir:

Tablo 10
Sosyal Statüye Göre Stratejilerin Doğrudanlık-Dolaylılık Açısından Dağılımı

		Doğrudan Stratejiler		Dolaylı Stratejiler	
		f	%	f	%
Eşit	TYÖ	35	%28,5	88	%71,5
	TAK	11	%10,1	98	89,9
Üst	TYÖ	29	%20,4	113	%79,6
	TAK	23	%17,4	109	%82,6
Alt	TYÖ	30	%21,3	111	%78,7
	TAK	24	%19,0	102	%81,0

Tablo 10’a göre Türkçe ana dili konuşurları en çok kendileriyle eşit sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde (%89,8) dolaylı stratejileri kullanmışken Türkçeyi yabancı dil olarak

öğrenenler en çok üst sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde (%79,6) dolaylı stratejileri kullanmışlardır. Ana dili konuşurları en çok alt sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde (%19,0) doğrudan stratejileri tercih ederken Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler en çok eşit sosyal statüdeki muhataplara yönelik reddetmelerde (%28,5) doğrudan stratejileri tercih etmişlerdir.

Tablo 11

Sosyal Statüye Göre Stratejilerin Dağılımı

STRATEJİLER	TYÖ EŞİT		TAK EŞİT		TYÖ ÜST		TAK ÜST		TYÖ ALT		TAK ALT	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Edimsel İfade	1	%0,8	0	%0,0	2	%1,4	3	%2,3	4	%2,8	1	%0,8
Edimsel Olmayan İfade	34	%27,6	11	%10,1	27	%19,0	20	%15,1	26	%18,4	23	%18,2
Af Dileme/Özür İfadesi	7	%5,7	8	%7,3	25	%17,6	19	%14,3	11	%7,8	7	%5,6
Dilek/İstek İfadesi	2	%1,6	0	%0,0	8	%5,7	13	%9,8	14	%9,9	11	%8,7
Mazeret/Sebeup/Açıklama	53	%43,3	57	%52,3	58	%40,8	62	%47,0	39	%27,8	35	%27,7
Alternatif Beyanı	11	%8,9	15	%13,8	9	%6,4	8	%6,1	10	%7,1	6	%4,8
Şarta bağlı Ret ya da Kabul	2	%1,6	3	%2,8	0	%0,0	0	%0,0	3	%2,1	1	%0,8
Geleceğe Dair Söz Verme	0	%0,0	0	%0,0	4	%2,8	0	%0,0	4	%2,8	12	%9,5
İlke Beyanı	3	%2,4	0	%0,0	0	%0,0	2	%1,5	1	%0,7	4	%3,2
Dünya Görüşü Beyanı	1	%0,8	5	%4,6	0	%0,0	1	%0,8	1	%0,7	0	%0,0
Muhatabı Vazgeçirmeye Çalışma	0	%0,0	2	%1,8	4	%2,8	1	%0,8	18	%12,8	19	%15,1
Reddetme İşlevi Gören Kabul	0	%0,0	1	%0,9	2	%1,4	0	%0,0	1	%0,7	0	%0,0
Kaçınma	9	%7,3	7	%6,4	3	%2,1	3	%2,3	9	%6,4	7	%5,6
Toplam	123		109		142		132		141		126	

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Türkçeyi ana dili ve yabancı dil olarak konuşanların eşit, üst ve alt sosyal statüdeki muhataplarına yönelik ürettikleri reddetme söz edimlerinde en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisini kullandıkları görülmektedir. Öte yandan eşit sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin edimsel olmayan ifade stratejisini (%27,6) ana dili konuşurlarına göre (%10,1) oldukça fazla kullandığı söylenebilir. Eşit sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde alternatif beyanı stratejisini ana dili konuşurlarının (%13,8) Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere göre (%8,9) daha fazla kullanması dikkat çekmektedir. Benzer şekilde alt sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde geleceğe dair söz verme stratejisinin ana dili konuşurları tarafından (%9,5) öğrencilere göre (%2,8) önemli bir farkla fazla tercih edildiği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Türkçeyi ana dili olarak konuşanlarla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme söz edimi kullanımlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla katılımcılara yazılı KTT uygulanarak veriler toplanmış, toplanan veriler içerik analizine tabii tutularak çözümlenmiştir. Yapılan çözümlerlerde katılımcıların toplam 1092 reddetme stratejisi kullandığı tespit edilmiştir. Bu stratejilerden %50,3’ü Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler, %49,7’si ana dili konuşurları tarafından kullanılmıştır. Araştırmanın birinci alt problemine yönelik olarak ana dili konuşurları ile yabancı öğrencilerin reddetme stratejisi kullanımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiş ve ana dili konuşurlarının öğrencilere göre daha dolaylı stratejiler kullandığı, öğrencilerin ise ana dili konuşurlarına göre

daha doğrudan stratejileri tercih ettikleri anlaşılmıştır. Türkçe ana dili konuşurlarının Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere göre daha dolaylı stratejiler kullanarak reddetme söz edimini gerçekleştirmesi alan yazınında farklı diller için yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir (Al-Ghamdi & Alrefa, 2020; Can ve Cengizhan, 2015; Mansour, 2015; Şahin, 2011).

Yakut (2019) “Avrupa Yakası” ve “Çocuklar Duymasın” dizilerindeki reddetme söz edimlerini incelemiş ve dolaylı stratejilerin daha fazla kullanıldığını belirlemiştir. Benzer şekilde Kara (2024) Türkçe çocuk kitaplarındaki reddetme stratejilerini incelediği çalışmada en çok dolaylı stratejilere yer verildiğini belirlemiştir. Yakut’un (2019) ve Kara’nın (2024) çalışmaları Türkçede reddetme söz ediminin dolaylı biçimde kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Türkçede dolaylı reddetme stratejilerinin ağırlıklı olarak kullanılması ders kitaplarına da yansımıştır. Yazıcı ve Demirel’in (2021) Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı setindeki video kayıtlarındaki reddetme söz edimini incelediği çalışma ile Yazıcı ve Gündoğdu’nun (2021) yurt dışında yaşayan iki dilli Türk çocuklarının Türkçe eğitimlerinde kullanılan ders kitaplarındaki reddetme stratejilerini inceledikleri çalışmanın bulguları, ders kitaplarında da dolaylı stratejilerin daha fazla kullanıldığını göstermektedir.

İçerik analizi sonucunda elde edilen bilgilere göre her iki grup da reddetme söz edimini gerçekleştirirken en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisini, en az “dünya görüşü beyanı” stratejisini tercih etmişlerdir. Stratejilerin kullanım sıklığı açısından bu araştırmanın sonuçlarıyla alan yazınının örtüştüğü görülmüştür. Alan yazınındaki mevcut çalışmaların bulguları (Al-Ghamdi & Alrefa, 2020; Güngörmezler, 2014; Kara, 2024; Khamkhien, 2022; Mansour, 2015; Şahin, 2011; Yakut, 2019) “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisinin en çok kullanılan strateji olduğunu ortaya koymaktadır.

Reddetmeyi ortaya çıkaran rica, davet, öneri ve teklif durumlarının strateji kullanımlarını nasıl etkilediği alt problemine yönelik olarak yapılan analizlerde her iki grubun da dolaylı stratejileri en çok önerilere yönelik reddetmelerde, doğrudan stratejileri ise en çok tekliflere yönelik reddetmelerde kullandıkları anlaşılmıştır. Araştırma sonucunda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin tüm kategorilerdeki reddetmelerde doğrudan stratejileri ana dili konuşurlarına göre daha fazla tercih ettiği belirlenmiştir. Doğrudanlık ve dolaylılık açısından ortaya çıkan bu farklılığın en çok önerilere yönelik reddetmelerde ortaya çıktığı görülmüştür. Türkçe ana dili konuşurları önerilere yönelik reddetmelerin neredeyse tamamında dolaylı stratejiler kullanmışken Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için bu oran daha düşüktür. Diğer yandan reddetmeyi ortaya çıkan rica, davet, öneri ve teklife yönelik reddetmelerin her iki grup tarafından en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” kullanılarak gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Dolayısıyla reddetmeyi ortaya çıkaran durumun Türkçeyi ana dili ve yabancı dil olarak konuşanların doğrudanlık ve dolaylılık açısından strateji kullanımını etkilediği ama en çok kullanılan strateji türünü etkilemediği görülmüştür.

Araştırmanın üçüncü alt problemine yönelik olarak muhatabın sosyal statüsünün reddetme söz edimi kullanımını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda her iki grubun da

eşit, üst ve alt sosyal statüdeki muhataplarına yönelik ürettikleri reddetme söz edimlerinde en çok “mazeret belirtme, sebep gösterme, açıklama yapma” stratejisini kullandıkları görülmüştür. Öte yandan Türkçe ana dili konuşurlarının en çok kendileriyle eşit sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde dolaylı stratejileri, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin ise en çok üst sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde dolaylı stratejileri kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca ana dili konuşurlarının en çok alt sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde doğrudan stratejileri tercih ettiği, öğrencilerin ise en çok eşit sosyal statüdeki muhataplara yönelik reddetmelerde doğrudan stratejileri tercih ettikleri anlaşılmıştır. Al-Ghamdi ve Alrefa (2020) çalışmalarında dil öğrenenler ile ana dili konuşurlarının reddetme strateji seçiminde sosyal statünün önemli bir unsur olduğuna dikkat çekmektedirler. Çalışmalarında hedef dili yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin ana dili konuşurlarına göre eşit sosyal statüdeki kişilerin reddedilmesinde daha doğrudan stratejiler kullandıklarını belirlemeleri bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bu çalışmada da eşit sosyal statüdeki kişilerin reddedilmesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin ana dili konuşurlarına göre daha doğrudan stratejiler kullandığı belirlenmiştir.

Araştırmanın sonuçları Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin ana dili konuşurlarına göre doğrudan stratejileri daha çok kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca bu araştırmayla farklı sosyal statüdeki kişilere yönelik reddetmelerde Türkçeyi ana dili ve yabancı dil olarak konuşanların farklı seçimler yaptıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, ileri düzey dil öğrencilerinin ana dili konuşurlarından farklı şekilde reddetme söz edimini kullandıklarına işaret etmektedir.

Araştırmanın sonuçları Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin reddetme söz edimlerini ana dili konuşurlarına benzer şekilde daha dolaylı stratejiler kullanarak gerçekleştirmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu amaçla hazırlanacak materyaller ve uygulamalarla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin reddetme söz edimi kullanımları ana dili konuşurlarına daha benzer hâle getirilebilir. Ayrıca edimsel ve sosyokültürel açıdan reddetme söz ediminin doğru ve uygun biçimde gerçekleştirilebilmesi için reddetme stratejilerinin seçiminde sosyal statünün dikkate alınması gerektiğine dair öğrencilerde farkındalık oluşturulması önemli görülmektedir. Bu amaçla Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği sınıflarda reddetme söz ediminin doğru ve yerinde gerçekleştirilmesinde sosyal statünün etkisine dair etkinliklerle bu durum öğrencilere sezdirilmelidir. Araştırmanın sonuçları Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği sınıflarda ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi için hazırlanan kitaplarda sosyoedimsel ve edim dilbilimsel unsurların etkili şekilde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Al-Ghamdi, N., & Alrefa, Y. (2020). The role of social status in the realization of refusal speech act: A cross-cultural study. *The Asian ESP Journal*, 207-221.
- Avrupa Konseyi. (2020). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni: Öğrenme, öğretme, değerlendirme - Tamamlayıcı cilt*. Avrupa Konseyi Yayınları.
- Bardovi-Harlig, K. (1996). Pragmatics and language teaching: Bringing pragmatics and pedagogy together. *Monograph Series*, 7, 21-39.
- Bardovi-Harlig, K., & Dörnyei, Z. (1998). Do language learners recognize pragmatic violations?: Pragmatic versus grammatical awareness in instructed L2 learning. *TESOL Quarterly*, 32(2), 233-262.
- Beebe, L. M., Takahashi, T., & Uliss-Weltz, R. (1990). Pragmatic transfer in ESL refusals. In R. Scarcella, E. Andersen, & S. D. Krashen (Eds.), *On The Development of Communicative Competence in A Second Language* (pp. 55-73). Newbury House.
- Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language use*. Cambridge University Press.
- Can, A. ve Cengizhan, L. (2015). A comparative study of refusal speech acts used by Turkish Efl learners and native speakers of English. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 3(3), 56-70.
- Chen, H. J. (1996). *Cross-cultural comparison of English and Chinese metapragmatics in refusal*. Indiana University.
- Cohen, A. D., & Ishihara, N. (2020). Kullanımbilim (M. Ayakaban İpek, Çev). B, Tomlinson (Ed.), *Uygulamalı Dilbilim ve Materyal Geliştirme* içinde (ss. 113-126). Nobel Akademik.
- Çağ, H. D. (2022). *Yurt dışında yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin söz edim kullanımlarının geliştirilmesine yönelik bir eylem araştırması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa.
- Çürük, S. (2014). Türkiye Türkçesinde reddetme stratejilerine bir bakış. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 52(2), 15-42.
- Davies, C. E. (2004). Developing awareness of crosscultural pragmatics: The case of American/German sociable interaction. *Multilingua*, 23, 207-231.
- Fidan, D. (2017). Söz edimi kuramına genel bir bakış ve eğitim ortamlarında kullanımı: Diksiyon dersleri için bir etkinlik denemesi. *Turkish Studies*, 12(25), 373- 400.
- Güngörmezler, T. (2014). *An investigation of the refusal speech act of Turkish learners of English* [Unpublished master thesis]. Kansas State University.
- Kara, İ. N. (2024). *Refusal strategies in children's story books in Turkish* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (23.baskı). Nobel Akademik.

- Khamkhien, A. (2022). Speech acts or speech act sets of refusals: Some evidence from Thai L2 learners. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 16(1), 97-121.
- Kim, K. S. (2007). A study of the problems of discourse completion tests. *English Teaching*, 62(4), 241-256.
- LoCastro, V. (2012). *Pragmatic for language educators: A sociolinguistic perspective*. Routledge.
- Mansour, O. (2015). *Türk ve Mısırlı öğrencilerin reddetme stratejileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Polat, Y. (2010). *Yabancı dil öğretiminde söz edimleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ortaköylüoğlu, H. (2019). *Türkçe ve İngilizce rica etkileşimlerinde kibarlık ve kabalık görünümleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Öner, E. D. (2023). *Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin kullandıkları reddetme söz edimi ve stratejileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi.
- Şahin, S. (2011). *American English, Turkish and interlanguage refusals: A cross-cultural communication and interlanguage pragmatics study* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Tanck, S. (2004). *Speech act sets of refusal and complaint: A comparison of native and non-native English speakers' production*. Web: <https://auislandora.wrlc.org/islandora/object/tesolworkingpapers%3A26> adresinden 5 Ağustos 2025 tarihinde alınmıştır.
- Tekyıldız, Ö. (2006). *A comparative study on the use of refusals by Turkish learners of English and native speakers of English in urban and rural areas* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Yakut, R. (2019). *Cross- cultural pragmatics approach to speech acts in American English and Turkish: The case of refusals in tv series* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Yazıcı, N. ve Demirel, İ. F. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretim setlerindeki video etkinliklerin reddetme stratejileri açısından görünümü. *International Journal of Language Academy*, 9(3), 150-167.
- Yazıcı, N. ve Gündoğdu, G. (2021). Yurt dışında yaşayan iki dilli Türk çocuklarının Türkçe eğitimlerinde kullanılan ders kitaplarında reddetme stratejilerinin görünümü. *International Journal of Language Academy*, 9(4), 207-221.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin.

Makaleye Katkı Oranı Beyanı: 1. yazar katkı oranı: %100
Çıkar Çatışması Beyanı: Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.
Etik Beyanı: Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde belirtilen kurallara uyulduğunu, “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler”e dayalı hiçbir işlem yapılmadığını ve etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarına ait olduğunu beyan ederim.
Finansal Destek veya Teşekkür Beyanı: Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.
Etik Kurul İzni Beyanı: Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma Etik Kurulu, Tarih: 01.07.2025, Sayı: E-51944218-050-00004313639
Veri Kullanılabilirliği Beyanı: Bu çalışma sırasında oluşturulan veya analiz edilen veriler, talep üzerine yazarlardan temin edilebilir.
Yapay Zekâ Kullanımı Beyanı: Yazma yardımı için yapay zekânın kullanılmadığını beyan ederim.
Telif Hakları Beyanı: Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisinde yayımlanan çalışmalar Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Extended Abstract

Speech acts can be defined as specific social functions of language, such as apologizing, complaining, requesting, refusing, complimenting, or thanking (Cohen & Ishihara, 2020, p. 114). When performing speech acts, information on various dimensions, such as social power, social distance, degree of imposition, characteristics of the speech act itself, social norms, politeness elements and linguistic structures is required (Çağ, 2022, p. 85). In order for speakers of a foreign language to produce and comprehend speech acts appropriately and effectively, they must possess not only knowledge of the rules governing the structure of the language, but also linguistic and socio-linguistic knowledge.

Determining how learners' utterances differ from those of native speakers is crucial for the effective development of pragmatic competence in foreign language classrooms. The refusal speech act is a face threatening act, so it requires more pragmatic competence when compared to other speech acts, and it can be challenging for language learners. Therefore, current study compares the use of refusal speech acts between native Turkish speakers (NS) and non-native speakers of Turkish (NNS). Within this scope, a Discourse Completion Test was administered to 23 NS and 23 NNS at the B2/C1 level. The data obtained were analyzed through content analysis to determine the similarities and differences between NS and NNS in their use of the refusal speech act.

The analysis revealed 1092 refusal strategies. Of these strategies, 50.3% were used by NNS and 49.7% by NS. In relation to the first sub-problem of the study, the similarities and differences in the use of refusal strategies between NS and NNS were identified, and it was found that NS use more indirect strategies compared to NNS, while NNS prefer more direct strategies compared to NS. NS's use of more indirect strategies than NNS to express refusal is consistent with the results of other studies conducted on different languages in the literature

(Al-Ghamdi & Alrefa, 2020; Can & Cengizhan, 2015; Chen, 1996; Mansour, 2015, Şahin, 2011).

According to the information obtained from the content analysis, both groups preferred the strategy of “giving excuses, showing reasons, and making explanations” the most and the strategy of “stating worldview” the least when performing the act of refusal. In terms of the frequency of strategy use, the results of this study were found to be consistent with the literature. The findings of existing studies in the literature (Al-Ghamdi & Alrefa, 2020; Güngörmezler, 2014; Kara, 2024; Khamkhien, 2022; Mansour, 2015; Şahin, 2011; Yakut, 2019) reveal that the “giving excuses, showing reasons, making explanations” strategy is the most frequently used strategy. Analyses conducted on the sub-problem of how requests, invitations, suggestions, and offers that lead to refusal affect the use of strategies revealed that both groups used indirect strategies most often in rejecting suggestions and direct strategies most often in rejecting offers. The research revealed that NNS preferred direct strategies over NS across all refusal categories.

The third sub-problem of the study examined how the social status of the interlocutor affects the use of refusal utterances. The results of this examination showed that NS and NNS used the strategy of “giving excuses, showing reasons, and making explanations” most frequently in their refusal utterances directed at interlocutors of equal, higher, and lower social status. On the other hand, it was determined that NS most frequently used indirect strategies in refusals directed at individuals of equal social status, while NNS most frequently used indirect strategies in refusals directed at individuals of higher social status. Furthermore, it was understood that NS preferred direct strategies when rejecting individuals of lower social status, while NNS preferred direct strategies when rejecting individuals of equal social status. Al-Ghamdi and Alrefa (2020) highlight that social status is an important factor in the choice of refusal strategies among language learners and native speakers. Their finding that students use more direct strategies when rejecting individuals of equal social status compared to native speakers is consistent with the results of this study. In this study, it was also determined that NNS use more direct strategies than NS when rejecting individuals of equal social status.

In summary, the results of the study show that NNS use more direct strategies than NS. Additionally, this study found that NS and NNS make different choices when rejecting individuals with different social statuses. These results indicate that advanced language learners use the act of refusal differently than native speakers.

Based on the results of the study, it can be suggested that different activities be prepared in language classes to enable NNS use more indirect strategies similar to those used by NS when expressing refusal. In addition, it seems important to raise awareness among students that social status should be taken into account in the selection of refusal strategies in order to ensure that refusal is carried out correctly and appropriately from a pragmatic and sociocultural perspective. To this end, activities related to the influence of social status on the correct and appropriate use of refusal can be used to make students aware of this situation in classrooms where Turkish is taught as a foreign language. It can be stated that socio-pragmatic and pragmatic linguistic elements should be effectively addressed in classrooms where Turkish is taught as a foreign language and in textbooks prepared for teaching Turkish as a foreign language.

Ek 1. Reddetme Konuşma Tamamlama Testi

Aşağıdaki cümleleri okuyalım. Kendimizi aşağıda verilen durumlarda hayal edelim. Bu durumlarla karşılaştığımızda nasıl cevap vereceğimizi yazalım.

1. Bir restoranın sahibisin ve garsonlardan biri bugün işten erken çıkmak istiyor ama restoran şu an çok kalabalık. Reddediyorsun. Ne söylersin?
2. Oda arkadaşın yeni aldığı tişörtünü ödünç almak istiyor. Oda arkadaşın kendi eşyalarını bile temiz kullanmıyor ve sen bunu biliyorsun. Arkadaşını reddediyorsun. Ne söylersin?
3. Tam mesain bitmek üzereyken yöneticinin elindeki işi bitirmek için 2 saat daha fazla çalışmanı istiyor ama sen iş çıkışı arkadaşlarınla buluşmak için plan yapmıştın bu nedenle işten zamanında çıkmak istiyorsun. Yöneticinin bu isteğini reddediyorsun. Ne söylersin?
4. Evindeki temizlikçi pahalı bir vazonu kırıyor ve vazoyu kırdığı için senden özür diliyor ve vazo için sana para ödemeyi teklif ediyor fakat sen onun ekonomik durumunun iyi olmadığını biliyorsun. Bu teklifi reddediyorsun. Ne söylersin?
5. Arkadaşının evinde yemektesin. Tatlı olarak sana baklava ikram ediyor. Bir dilim baklava yiyorsun. Arkadaşın sana bir dilim daha baklava teklif ediyor. Baklava senin için çok şekerli bir tatlı. Bu nedenle ikinci dilimi yemek istemiyorsun ve bu teklifi reddediyorsun. Ne söylersin?
6. Bir reklam ajansında çalışıyorsun. Patronun sana terfi ve zam teklif ediyor ama senden başka bir şehre taşınmanı istiyor. Sen başka bir şehirde yaşamak istemiyorsun ve reddediyorsun. Ne söylersin?
7. Bir dil okulunda öğretmensin. Öğrencilerinden biri dil bilgisi etkinlikleri yerine derste konuşma etkinliklerine daha çok zaman ayırmanı istiyor fakat senin dönem sonuna kadar yetiştirmek zorunda olduğun belirli konular var. Reddediyorsun. Ne söylersin?
8. Son zamanlarda çok kilo aldın ve bu durum seni rahatsız ediyor. Bu konuda bir arkadaşın sana yardım etmek istiyor ve internette okuduğu yeni bir diyeti yapmanı öneriyor. İnternetteki diyetlere çok güvenmiyorsun. Reddediyorsun. Ne söylersin?
9. Edebiyat öğretmeninin sana bir roman okumanı tavsiye ediyor ama sen o yazarın kitaplarını çok sıkıcı buluyorsun. Reddediyorsun. Ne söylersin?
10. Bir şirkette yöneticisin. Sekreterin bu hafta sonu evleniyor ve seni düğününe davet ediyor. Hafta sonu çok yoğunsun. Reddediyorsun. Ne söylersin?
11. Bir arkadaşın seni bir gün akşam yemeğine davet ediyor ama arkadaşının eşinden hoşlanmıyorsun ve gitmeyi reddediyorsun. Ne söylersin?
12. Bir şirkette üst düzey yöneticisin. Şirket sahibi cumartesi günü seni ve tüm üst düzey yöneticileri eşleriyle beraber evinde yemeğe davet ediyor. Cumartesi günü için başka planların var. Reddediyorsun. Ne söylersin?